

בענין פיזור מעות בקיום המצוות
אריה ליבוביץ

- I. Mitzvos Aseh. שמא תצטרך לבריות דף נ. ורש"י שם - don't spend more than a fifth.
- A. Exceptions.
1. Pirsumei nissa. - פסחים צט: רמב"ם בנר חנוכה - mitzvos of ניסא - פרסומי ניסא.
 - a. ערוך השולחן תרע"א סעיף ב' בשם פרמ"ג? Is it really an exception?
 - b. חת"ס בחידושי למס' מגילה? דאורייתא? דאורייתא - the ענין is דאורייתא but the specific application is דרבנן.
 - c. Why the difference?
 - i. שו"ת אבני נזר או"ח סימן תק"א - we can't say it is as if you did it.
 - ii. Harerei Kedem - God went beyond normal חשבון for us so we do same for Him.
 2. For a מצוה עוברת ט: רמ"א - שליש. תוספות ב"ק דף ט: מצוה עוברת ט: רמ"א - you definitely don't have to spend a שליש. או"ח סימן תרנ"ו - you shouldn't spend more than a fifth, but still unclear what you are *obligated* to spend (only says don't have to spend רב הון).
 - a. ביאה"ל שם - no proof from 10% of tzedakah because you may have to spend more for a מצוה עוברת ט. Perhaps you never have to spend more than the mitzvah should cost (אלף זו is praised for spending זו because it doesn't cost that much, but your last סלעים ה' need to be spent on הבן like in קידושין דף כט:
 3. When the poor man comes to you - אהבת חסד ח"ב פ"כ אות ב' - 'אהבת חסד ח"ב פ"כ אות א' - עשיר מופלג.
 4. אהבת חסד ח"ב פ"כ אות א' - one who spends on הבלי העולם is included in this category.
 5. dying person - רמ"א יו"ד סימן רמט סעיף א' גמרא כתובות סז: - אהבת חסד שם אות ה'.
 6. For Torah. יומא לה:
 - a. אהבת חסד שם אות ד' - even for החזקת התורה because you get part of the reward.
- B. Why? Rashi says שמא יעני וכו'.
1. Question - Why not say the same for לא תעשה?
- II. Mitzvos Lo Sa'ase. רדב"ז ח"ב סימן קמה הו"ד בחידושי רע"א יו"ד סימן קנז סעיף א' - if you are בין פקוח נפש you must spend all your money, and then rely on העכו"ם.
- A. How do we know this is true?
1. חיי אדם כלל סח - based on בכל מאדך (see פסחים כה.)
 - a. problem with this source - implies that is only true of mitzvos you have to give your life for, which is only the עבירות חמורות ג'.
 2. בהגר"א יו"ד סימן קנז ס"ק ד' - if even דשבת אסור במקום הפסד ממון for sure real ל"ת דאורייתא.
- B. Borrowing to avoid violating a לא תעשה. Radvaz - don't have to borrow because they might kill you, implies that if they wouldn't kill you, you have to borrow.
- C. Moving - גמרא ראש השנה דף לד. נשמת אדם אות ג' - choice of which city to go hear shofar, implies you don't have to move to where there is a shofar.
1. נשיח בחקיד עמ' קצד - rejects the proof because clearly speaking about a case where it is impossible.
 2. מנחת חינוך וצל"ח לפסחים ג: - discussion whether you can say that the obligation doesn't

start until טוב יום by which time it is too late.

3. תוספות פסחים קיג: ד"ה ואין לו - proof from שו"ת מהרש"ם חלק ו' סימן רט that you must put yourself in situation to do a mitzvah.
 - a. מקור חיים בהקדמה לעניני חמץ - we need a special בקרא to say NOT to chase after שילוח הקן, implying that by other mitzvos you do chase.

III. Physical Sacrifice.

- A. ש"ך יו"ד סימן קנו ס"ק ג. סכנת אבר. lenient.
- B. Illness. מקראי קדש הלכות פסח א' סימן לב - quotes בנין שלמה that illness is worse than money so you are pattur. proof from חולה ומשמשיה פטורין מסוכה (difficult proof because there is a separate exemption of מצטער.) see שערי תשובה סימן רמ that שיערי תשובה בליל' א'
 1. נדרים מט: ותוספות שם - implies you need to get sick to do mitzvos.
 - a. מיחוש בעלמא.
 - b. מדת חסידות.
 2. Some sources indicate that being beaten is worse than losing money (or perhaps even life)
 - a. עבודה זרה יב. - הו"א that you can appear to be bowing in front of עבו"ז for צערא דגופא, but not for money.
 - b. כתובות לג: - חנניא מישאל ועזריה would have bowed if beaten.

IV. Defining עשה ולא תעשה.

- A. שב ואל תעשה או קום ועשה.
 1. שב ואל תעשה או קום ועשה - חידושי רע"א יו"ד קנו ס"א בשם חות יאיר depends on פתחי תשובה יו"ד סימן קנו ס"ק ד'
 - a. support from שו"ת מהר"ם ש"ק או"ח סימן עא ד"ה ועכשיו
 2. מעשה to do with (הו"ד ברע"א שם).
 3. שו"ת מהר"ם ש"ק או"ח סימן עא ד"ה ועכשיו - asevi violated ל"ת is like בקום ועשה.
- B. לאו דרבנן
 1. לאו דרבנן - חות יאיר סימן קפג - need to give everything up to avoid
 2. דרכי תשובה יו"ד סימן קנו ס"ק יז
- C. מהר"ם ש"ק ספר המצוות מצוה שז - עשה דרבנן
- D. מנחת חינוך סוף מצוה ה' בשם מג"א תרנ"ו: - עשה של כרת
- E. ר"ן יומא based on מנחת חינוך מצוה תכג - עשה דשייך כל רגע
 1. Explains פסחים מט - sell EVERYTHING you have to marry חכם בת תלמיד חכם.
 2. אבני נזר אבה"ע סימן א' - that is why you divorce wife after ten years of no kids even though it costs way more than חומש נכסים.

1 - תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נ עמוד א

א"ר אילעא: באושא התקיננו, המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש. תניא נמי הכי: המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות; ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו, ומנו? רבי ישבב, ואמרי לה רבי ישבב, ולא הניחו חבירו, ומנו? רבי עקיבא. אמר רב נחמן, ואיתימא רב אחא בר יעקב: מאי קרא? + בראשית כ"ח + וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא! אמר רב אשי: אעשרנו לבתרא כי קמא,

2 - רש"י מסכת כתובות דף נ עמוד א

המבזבז - לעניים.

מחומש - שזכסיו שלא יצטרך לבריות.

עשר אעשרנו - שני עישורין הוו להו חומש.

והא לא דמי בתרא לקמא - דכי שקלת לקמא פשו לכו טי וכי הדרת מדלית מעשר דידכו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש בשניהם.

אעשרנו - מדלא כתיב עשר אעשר לך הכי קאמר אעשרנו כראשון כלומר מעשר שני יהא כראשון.

3 - תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי

4 - ערוך השולחן אורח חיים סימן תרעא סעיף ב

ונראה דבנר חנוכה וד' כוסות אין שיעור להוצאתן דאע"ג דבכל המצות יש שיעור עד שליש במצוה כמ"ש בס' תרנ"ו לעניין אתרוג או חומש כמ"ש שם מ"מ אלו שהם פירסומי ניסא וחייבו לעני למכור כסותו שוב אין שיעור לדבר ויש מי שאומר דגם כאן אל יבזבז יותר מחומש [פמ"ג] ולא נראה כן [וכ"כ הגרע"א] רק באמת לא שכיח זה וההוצאה קטנה בזה אך לדינא נראה כמ"ש:

5 - שו"ת אבני נזר חלק או"ח סימן תקא

א) ניכרתי כי לא השבתיך על מכתבך ועיינתי היום במכתבך ואשיבך. מ"ש וזה לשונך הנה הר"מ ז"ל כתב בהלכות חנוכה דלנר חנוכה מחויב למכור כסותו. ומ"ש הרב המגיד כבר תמה עליו הלחם משנה. ולפי עניות דעתי נראה דהרמב"ם יצא לו כו' עד כאן לשונך. ואינו מדוקדק דהלחם משנה לא השיב כלום על ראיית הרב המגיד רק על מ"ש וכל שכן נר חנוכה דקודם לקידוש היום. ועל זה הקשה דמה רבותא וכל פרסומי ניסא קודם לקידוש היום וארבע כוסות נמי פרסומי ניסא. אבל על הראי' מארבע כוסות לא השיב כלום. ואין צורך לבקש ראי' אחרת:

ב) ועל דבר הקל וחומר של הרב המגיד נראה לי לפרש דהנה צריך להבין מאי טעמא קודם לקידוש היום משום פרסומי ניסא הלא שבת הוא עדות על חידוש העולם כמו שאומרים זכר למעשה בראשית וחידוש העולם יש מאין יותר פלא מנסים של יציאת מצרים. ואין לומר שאני נסים שביציאת מצרים שהם עניני בני ישראל. הלא חידוש העולם גם כן עבור ישראל שקיבלו התורה בראשית ואין ראשית אלא ישראל אין ראשית אלא תורה וכל מעשה בראשית הי' תלויין ועומדין עד יום ו' בסיון שקיבלו ישראל התורה. ואם כן כיון דבארבע כוסות חשובים פרסומי ניסא שמפרסם חידוש העולם:

ג) וצריך לומר שאני המצוות שבליל פסח הם לפרסם לבניו ובני ביתו כדכתיב והגדת לבנך. מה שאין כן שבת שהוא רק לעצמו. והדבר מובן על פי מה שאמרתי כבר בטעם הרמב"ם דכל מצוות אינו מחוייב למכור כסותו. שהרי חישוב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. מה שאין כן פרסומי ניסא לפרסם לאחרים ומה לאחרים במחשבתו. ועל כן קידוש היום שהוא לעצמו. שוב דומה לשאר מצוות. ובזה מובן היטב הקו"ח כיון דנר חנוכה קודם לקידוש. על כרחיך דתלוי בפרסום לאחרים דוקא. ואם כן נר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ שמפרסם לכל. ודאי קו"ח מארבע כוסות שאין הפרסום רק לבניו ובני ביתו לבד:

6 - תוספות מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב

אילימא שליש ביתו - משמע דאין צריך לבזבז כל ממונו לקנות אתרוג אפילו לא ימצא בפחות והוא מצוה עוברת ואפילו שליש ביתו משמע דלא מחייב ואמרינן נמי (כתובות דף נ.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ובסוכה (דף מא:) חשיב ליה רבותא דר"ג שקנה אתרוג באלף זז.

7 - שולחן ערוך אורח חיים סימן תרנו

אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו. כגב: ומי שאין לו אתרוג, או שאר מלוה עוברת, א"ל לצזז עליה הון רב, וכמו שאמרו: כמצזז אל יצזז יותר מחומש, אפילו מלוה עוברת (כרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ג); ודוקא מלוה עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיטעור (כרשב"א וראש"ד) (* ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח צה"ה).

8 - ביאור הלכה סימן תרנו

יותר מחומש - עיין במ"א שכתב בשם רבינו ירוחם דמ"מ חייב להוציא עישור נכסיו לזה וכתב הב"ע"ז ולא ידעתי מנין לו וכתב הא"ר ע"ז דלא סיימיה קמיה דהב"י דהא סיים רי"ו כדפירשתי גבי צדקה ולענ"ד דסברת הב"י דאין אנו יכולין ללמוד משם דאף דהון רב מסתברא דאין אנו חייבין מהא דר"ג דאמר ע"ז בגמרא דכמה חביבין מצות על ישראל ומשמע לא מדינא וגם דשליש בית אין חייבין מהא דב"ק דקמקשה אלו איתרמי תלתא מצותא וכו' עכ"פ אולי ביותר מזה יש חיוב חמישית או ששית וכדומה ואין אנו יכולין ללמוד מצדקה [דשם השיעור חומש לא מדינא רק המבזבו וכו'] דשם הוא מצוה שאינה עוברת ואפילו אם איכא עניים דקיימי הלא יכול להתקיים ע"י אחרים משא"כ באתרוג וכדומה שהיא מצוה עוברת וחל על גוף האדם ותדע דקמקשה הגמרא אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצותא וכו' ולא קמקשה בפשיטות והא אמרו אל יבזבו יותר מחומש אלא ע"כ דהכא בעניינינו דהוא מצוה עוברת חמור טפי ומה דסמכו הפוסקים לעניינינו מהא דהמבזבו היא רק להשמעינו כמו שם חששו שמא יעני ויצטרך לבריות וע"כ אין נכון יותר מחומש כן יש לחוש בעניינינו. ובדוחק יש ליישב דבר הר"י דכונתו דמעשר בודאי חייב להוציא על מצוה דעכ"פ לא גרע משם אבל אין כונתו להחליט דזהו שיעורו. וע"כ מה שסיים רי"ו והעישור כדפירשתי גבי צדקה ור"ל דשנה ראשונה מן הקרן ואח"כ מן הריוח כמו שפירש הא"ר ר"ל ג"כ דשיעור זה בודאי חייב בעניינינו דעכ"פ לא גרע משם ואפשר דיותר מזה:

* אפילו מצוה עוברת - כצ"ל וכן הוא בדפוס ישן ור"ל דאף דהמבזבו לא איירי במצוה עוברת מ"מ דינא הוא דאף בעוברת א"צ לבזבו הון רב וכדאיתא ברא"ש ורי"ו. והנה על עצם הדין דמבואר כאן בשו"ע דאין צריך לפזר הון רב על מצוה ונובע זה מסוגיא דב"ק אלא מעתה אי איתרמי לי תלתא מצותא ליתב לכולא ביתה וסמכו זה לדין צדקה דהמבזבו וכו' לכאורה צ"ע מסוגיא דקידושין דף כ"ט דמבואר שם גבי פדיון הבן דאף אם אין לו רק ה' סלעים צריך לפדות עצמו וכן לענין לעלות לרגל ושם מיירי שאין לו נכסים כלל זולת אלו החמשה סלעים עי"ש ולכאורה לפי סוגיא דב"ק אשר ממנו נובע דין השו"ע דכאן אינו מחוייב לתת כל אשר יש לו בענין מצוה ואף רק שליש ביתו ג"כ אין מחוייב. וגם מעשה דר"ג לכאורה קשה לפ"ז דמאי רבותא שלקח אתרוג באלף זוז משום חבוב מצוה הלא אף מי שאין לו רק ה' סלעים מחוייב ליתן לכהן לפדות עצמו או לעלות לרגל וכ"ש ר"ג שהיה עשיר ושיעור זה בודאי היה רק חלק מהונו. ולמען ליישב הסוגיות שלא יהיו סותרות היה אפשר לכאורה לומר במעשה דר"ג דהרבותא היתה שם שפיזר הון רב יותר על שויה דאינו שכר המצוה ורק מפני ששם בספינה לא היה אפשר להשיג אתרוג ונתן לאחד הון רב שיתרצה למכרה לו וזה אין אנו מחוייבין מן הדין דכיון דאינו מוצא אותה כפי שויה הרגיל אנוס הוא ואין מחוייב ורק משום חבוב המצוה עשה זה ואפשר לפרש גם הסוגיא דב"ק דמיירי בכגון זה דעלתה שכר המצוה הרבה יותר משויה וס"ד דהש"ס דעד שליש ביתו מחוייב וע"ז דחי דאינו מחוייב אבל כל מצוה שיכול להשיג בשויה חייבה התורה לכל ישראל אם יש לו אף מעט וכההיא דקדושין הנ"ל ורק באין לו פטור וכההיא דירושלמי פ"א דפאה [וז"ל שם כבוד את ד' מהונך ממה שחנך מפריש לקט שכחה ופיאה ומפריש תרומה וכו' ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית ומאכיל את העניים וכו' אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך כבוד א"א ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים] אכן זהו נגד סתימת כל הפוסקים דמשמע שתפסו בפשיטות מסוגיא דב"ק וממעשה דר"ג שאין מחוייב לפזר הון רב לשום מצוה בכל אופן ואף שיש לו עדיין הון ורק עד חומש לכל היותר כמו לענין צדקה. וצ"ל דהם מחלקין מסוגיא דקידושין להא דב"ק וסוכה באופן זה דלפזר בהון רב אמנם אין מחוייב ומשום הטעם דשמא יעני ויצטרך לבריות וכמש"כ הראב"ד וזה לא שייך במי שאין לו רק חמש סלעים וכיו"ב ומתפרנס ממלאכתו ולא יגרע פרנסתו במה שיוציא זה על המצוה וכן להיפך לא יתחזק מצבו במה שלא יוציא. ומדברי הנ"י והרמ"ה מוכח ג"כ הכי דאף במי שחייב נדחקין צריך להוציא אף בשביל הידור וכ"ש למצוה עצמה וזהו דלא כדעת רש"ל שחולק על הנ"י

והרמ"ה בזה וכתב דאפשר דאף לגוף המצוה אינו מחוייב כיון שחיינו בדוחק דאצלו הוא כהון רב אבל מסוגיא דקידושין הנ"ל לא משמע הכי וכן מירושלמי הנ"ל מוכח ג"כ [אפילו לפי מה שהעתיקו הע"ת והא"ר את דברי הירושלמי וכ"ש לפי מה שנבאר לקמיה] רק דאינו מחוייב לחזור על הפתחים בשביל מצות תפילין וציצית וכו' אבל אם יש לו כדי לקנות תפילין וציצית וכה"ג בודאי חייב ולא נחשב זה כהון רב (ואף דלמעלה צידדנו להלכה כהרש"ל היינו רק לענין הידור אבל לא לענין מצוה עצמה) ועיין בספרי אהבת חסד ח"ב פרק כ' אות ג'. ואגב אעורר פה במה שהיה קשה לי על מה שהעתיקו הע"ת והא"ר בסימן כ"ה ראייה מירושלמי שאין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין וכדומה שאר מצות והלא קי"ל דעל נר חנוכה וד' כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם אף שהם רק מצות דרבנן וכ"ש בעניינינו ואפילו אם תאמר דמשום פרסומי ניסא תקנו רבנן כן מה יענה בהא דקי"ל לעיל בסימן רס"ג ס"ב דלנר שבת שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק הנר שזה בכלל עונג שבת והלא עונג שבת הוא רק מ"ע מדברי קבלה כמו שנאמר וקראת לשבת עונג ותפילין ושופר וכה"ג הוא הכל מ"ע של תורה וחפשי ומצאתי קושיא זו בספר מור וקציעה ע"ש שהאריך ונשאר בקושיא ומה שהביאו ראייה מירושלמי הנ"ל לכאורה לאו ראייה היא בשנדקדק על לשון הירושלמי דקאמר ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית מאי לשון ועושה דקאמר הי"ל לומר ויושב בסוכה ונוטל לולב ותוקע בשופר ולובש תפילין וציצית וע"כ נלענ"ד דהירושלמי אזיל לשיטתו דאייתא שם בברכות פ"ט הלכה ג' העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה נכנס לישב בה אומר ברוך אקב"ו לישב בסוכה העושה לולב לעצמו אומר ברוך אקב"ו לעשות לולב כשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב העושה תפילין לעצמו אומר ברוך אקב"ו לעשות תפילין לובש אומר על מצות תפילין וכן חושב שם מזוזה וכמה מצות הרי דסובר הירושלמי דעשיית המצות הוא מצוה בפ"ע מדמברך עליה (ועיין במנחות דף מ"ב ע"ב בתוספות דהירושלמי חולק בזה על הגמרא שלנו) ואינו יכול לפטור עצמו במה שיקנה תפילין או סוכה מחבירו במעותיו ולזה קאמר הירושלמי דענין זה לא חייבתו התורה לעשות בעצמו הסוכה וכן ליקח קלף ולעשות מזוזה ובתים ופרשיות כ"א כשיש לו אבל אם אין לו לא חייבתו התורה בזה לחזור אחר עצים לסוכה וקלף לתפילין וכה"ג אלא קונה במעותיו תפילין ומזוזה שעשו אחרים וכן בסוכה וכל המצות דהעשייה אינה אלא הכשר אבל עצם המ"ע ללבוש תפילין וכן כה"ג בקיום שאר המצות מזה לא פטרנו התורה כלל שהוא חוב המוטל על גופו ולא גרע מנר של שבת ונר חנוכה וד' כוסות דמוכר כסותו כדי להשיגם. ואפילו את"ל דאין הדין שיצטרך לחזור על הפתחים להשיג מעות לקנות תפילין אבל עכ"פ מחוייב לחזור ולבקש מישראל שישאול לו תפילין לקיים המ"ע:

9 - תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא עמוד ב

מנא הני מילי? דתנו רבנן: +ויקרא כג+ ולקחתם - שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. לכם - משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול. מכאן אמרו חכמים: אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו, אלא אם כן נתנו לו במתנה. ומעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין ספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה, נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה, נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו לרבי עקיבא, נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל. למה לי למימר החזירו? - מלתא אגב אורחיה קא משמע לך: מתנה על מנת להחזיר - שמה מתנה. כי הא דאמר רבא: הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירוהו לי, נטלו ויצא בו, החזירו - יצא, לא החזירו - לא יצא. למה לי למימר שלקחו באלף זוז? להודיעך כמה מצות חביבות עליהן.

10 - תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד ב

כל היכא דליכא אלא חמש סלעים - הוא קודם לבנו, מאי טעמא? מצוה דגופיה עדיפא

11 - אהבת חסד ח"ב פרק כ' אותיות א, ב, ה

א) איתא בכזבות דהתקינו חז"ל באושה המבזבז אל יבזבו יותר מחמש שמא יצטרך לבריות. אם לא מי שהוא עשיר מפלג משמע בפוסקים דעליו לא היתה התקנה [עין בבא קמא ט: בתוס' ד"ה אילימא ובחכמת אדם הלכות צדקה (כלל קמד סעיף י')] וכן לבזבו קדם מותו שבוה לא שיק שמא יצטרך לבריות גם כן מתר לבזבו הרבה. [ביורה דעה סימן רמט סעיף א' בהגה פסק דיכול לחלק קדם מותו כמה שירצה ועין באחרונים (בהגהות רע"א שם) שהביאו דיש אומרים עד שלישיתו או עד מחצה ולא יותר], כדאמרינן בכתבות (סז:) במר עוקבא שאמר קדם מותו כשהתבונן בצדקה שעשה בימי חייו אמר: ארחא רחיקא וזודין קלילא ופלגינהו לנכסיו לצדקה. **ב**) יש אומרים דהא דאמרינן אל יבזבו יותר מחמש הינו בשרוצה מעצמו לחפש אחר עניים ולחלק להם צדקה אבל

כשבאו לפניו עניים רעבים או ערמים שהוא חייב להשביעם ולכסות מערמיהם כאשר אמרה התורה "די מחסרו אשר יחסר לו" או שיראה שבויים שהוא חייב לפדותם כאשר צוה השם יתברך ורונו לתת על זה יותר מחמש רשאי, ומדת חסידות הוא [רמב"ם בפרוש המשנה פרק א' דפאה ועיין בהגה"ה לעיל פרק יט ד"ה אמנם מדברי הרמב"ם]. ונראה דמירי באפן שאין נוגע לפקוח נפש ממש אבל אם נוגע לפקוח נפש ממש כגון שהשבי עומד למות או הרעב יכול לבוא לידי סכנה על ידי רעבוננו אין שידך בזה שעור חמש ולא אמרו בבבא מציעא (סב.) רק דחיי קודם לחיי חברו אבל דעשרו קודם לחיי חברו לא מצינו.

ה) ועתה נחזר לעניינינו הנ"ל. מהתקנה שהתקינו חכמינו זכרונם לברכה אנו יכולין להתבונן כמה יש לו לאדם לחוס על ממונו שלא לפזר אותם לענייני הבל. ומה בדברים העומדים ברומו של עולם כענין צדקה ושאר צרכי מצוות שהם חיייו של אדם והצלתו מן היסורין בעולם הזה ובעולם הבא הזהירו שיחוס על ממונו ולא יפזרם ביותר כדי שלא יבוא לעני, אף דבזה לפעמים יחול רחמי של השם יתברך עליו לעשות עמו עבור זה למעלה מדרך הטבע, על אחת כמה וכמה יש לו לאדם להיות זהיר שלא לפזר ממונו לענין ריק של כבוד המדומה, הינו להתלבש במלבושי רקמה ולדורר בהיכלי כבוד ולהשתמש ברבוי המשרתים ובכלים היותר יקרים, שכל זה מכלה ממונו של אדם בזמן קצר ומביאו לידי עוני, ולבסוף לידי גזל גם כן, שמפקר אצלו ממון אחרים מפני רב דחק ועני. וידעתי גם ידעתי את טענת היצר, שמסית לאדם בתחלתו לומר שכל זה מועיל לפרנסתו הינו שבני אדם יסברו עליו שהוא עשיר ויאמינו לו בהקפה ממון הרבה. אבל גם זה הבל שכל העולם יודעים עתה מזה המרמה ודורשים וחוקרים עד שנתגלה להם הדבר, וממילא מה שפזר עד עתה ביותר בזבוז נכסיו לחנם. ועוד יותר מזה שבנינו ובנותינו כשהם רואים ההנהגה הרחבה שבביתנו הם סוברים באמת שאביהם הוא עשיר גדול ועל זה הסמך הם מפרזין עוד את נכסיו ביותר על כל ענייני הבל עד שמתדלדל לגמרי, ופתאום נתגלה שברו לכל עד שנוגע ממש לבסוף לפקוח נפש לו ולכל אנשי ביתו, מגדל הצער והכלמה מכל הבעלי חוב שסבבוהו וכתרוהו מכל עבריו. ותחת השמחה הרגעית של כח הדמיון שרמה אות בתחלה יש להם שברון וכאב לב משך עדין ועדין. על כן החכם עיניו בראשו שלא לכלות ממונו בענייני הבל וריק כי אם בעניינים הכרחיים ובענייני צדקה וחסד ואז טוב לו.

12 - תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סז עמוד ב

כי קא ניחא נפשיה, אמר: אייתו לי חושבנאי דצדקה, אשכח דהוה כתיב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי, אמר: זודאי קלילי ואורחא רחיקתא, קם בזבזיה לפלגיה ממוניה. היכי עבד הכי? והאמר ר' אילעאי: באושא התקינו, המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש! הני מילי מחיים, שמא ירד מנכסיו, אבל לאחר מיתה לית לן בה.

13 - שולחן ערוך יורה דעה סימן רמט סעיף א

שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן א כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר; ואחד מעשרה, מדה בינונית; פחות מכאן, עין רעה. ב וחומש זה שאמר, שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש (א) שהרויח בכל שנה. הגה: ואל יבזבז אדם יותר מחומש, שלא יטעך לזריות. (ב"י צ"ש הגמרא פ' נערה שנתפתחה) ודוקא כל ימי חייו, אצל צעעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה (ג"ז שם פ' מליאת האשה ומייתי לה רי"ף ור"ש ור"ן ומרדכי). ואין לעשות ממעשר שלו דבר מלוה, כגון נרות לצית הכנסת או שאר דבר מלוה, רק יתנו לעניים. (מהרי"ל ה"י ראש השנה).

14 - תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה עמוד ב

תנו רבנן: עני ועשיר רשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפיעק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת.

15 - אהבת חסד שם אות ד'

ד) ודע עוד דכל עקר התקנה הוא לסתם צדקה אבל להחזיקת התורה מצדד בספר שיטה מקבצת כתבות נ. דלא

שיך זה כלל. וכן בדין אחרי שעבור זה יש לו חלק בשכר תורתו, כמו שמצינו ביששכר וזבולון ששבט זבולון היה מחזיק לשבט יששכר והיה נוטל חלק בשכר תורתו וכדאיתא במדרש רבה פרשת נשא: למה זכה זבולון להקריב שלישי לנשיאים? לפי שחבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצרטך שבט יששכר לפרנסה, ולא יתבטל מלעסק בתורה לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה, והיה חברו של יששכר וכו' דבר אחר: קערה, כנגד לחם שהיה מאכילו, מזכר כנגד היין שהיה משקהו. ולמה היה של כסף? שגם כסף היה נותן לו לעשות כל צרכו וכו' שניהם מלאים סלת וגו' שניהם היו נוטלין שכר תורה ביחד ושניהם היו מתפרנסין ביחד וכו' שכשם שהיה לזבולון חלק בשכר תורתו כך היה ליששכר חלק בממונו של זבולון, עין שם. מכל זה משמע שהחזקה היה הרבה יותר מחמש. ומצינו בדברי חז"ל בכמה מקומות ראייה מיששכר וזבולון לדורות הבאים ואיך נאמר שבדורותינו נמנע מזה. אלא ודאי דכיון שיש לו על ידי החזקה בשכר תורתו אין שיך על זה שיעור וכמו שיוסיף להחזיק כן יתוסף לו חלק בשכר התורה. [הגה"ה ומדברי המדרש האלו יוכל המשכיל בראת השם להבין ההנהגה בהשתתפות הזו, איך ראוי להיות. שכשבא הבן תורה אצלו יקבלו בסבר פנים יפות כמי שבא אצלו שותפו בעסקו שהרויח על ידו הון רב, ועבור זה יזכה לקבל לבסוף בעולם הבא את חלק התורה שבא על ידי החזקה גם כן ברב שמחה. ולאפוקי בעונותינו הרבים מהנהגת איזה חסרי מדה שהחזקה הוא בבזיון ובצמצום גדול ובפנים זועפות. ובמדה שאדם מודד-בה ימדדו לו, חס ושלו, לבסוף, ועל כן החכם עיניו בראשו]...

16 - חידושי רע"א ליו"ד סימן קנו סעיף א'

הנה מדברי תשובת חות יאיר סימן קלט מבואר דאם הוא לאו שאין בו מעשה הוי כמו לעבור על עשה ואין צריך ליתן כל ממונו. ועיין במשבצות זהב סימן תמו סק"ו ואולם בתשובת הריב"ש סימן שפז מבואר דכל שהוא לעבור על לאו אף באין בו מעשה צריך ליתן כל אשר לו ולא יעבור. (עין מ"ש בחוה"מ סימן שלט סעיף י') בגליון בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן קמה כתב דאם הוא בין העובדי כוכבים ואינו מוצא לאכול אלא דברים אסורים אפילו איסור דרבנן ושמונו של גיד וכדומה חייב ליתן כל ממונו למצוא דבר היתר לאכול ולא יאכל איסור ולאחר מכן אנוס הוא מחמת נפשות ואוכל הקל קל תחילה ומ"מ אין מחויב ליקח לו ממון בהמתנה עד שיהיה לו מעות לפרוע דדלמא לא יהיה לו מעות והעובדי כוכבים חובשין אותו ומייסרין אותו ויכול לבוא לידי סכנה.

17 - חיי אדם כלל ס"ח

ודוקא במצוות עשה אבל לעבור על לא תעשה חייב ליתן אפילו כל ממונו קודם שיעבור כמו שכתוב "ובכל מאודך"

18 - תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כה עמוד א

אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: בכל מתרפאין, חוץ מעצי אשירה. היכי דמי? אי נימא דאיכא סכנה - אפילו עצי אשירה נמי? ואי דליכא סכנה - אפילו כל איסורין שבתורה נמי לא: - לעולם דאיכא סכנה, ואפילו הכי - עצי אשירה לא. דתניא, רבי אליעזר אומר: אם נאמר +דברים+ בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא לומר לך: אם יש אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר בכל נפשך, ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר בכל מאדך

19 - בהגר"א יו"ד קנו:ד

דאפילו שבות דשבת אסור בהפסד ממון כמ"ש בפט"ז דשבת קכא. א"א כבה כו' ובפ"ב די"ט כב. כי קמיבעיא לי משום הפסד ממון ובפרק בתרא דעבודה זרה ע. כמה כיסי משתכחי כו' ולא יענא כו' וכיוצא בו הרבה.

20 - תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב

מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע. טעמא דלא הוה ליה שופר מעיקרא, הא הוה ליה שופר מעיקרא, כי שמע להו - אסדר ברכות שמע להו. רב פפא בר שמואל קם לצלויי, אמר ליה לשמעיה: כי נהירנא לך - תקע לי. אמר ליה רבא: לא אמרו אלא בחבר עיר. תניא נמי הכי: כשהוא שומען - שומען על הסדר, ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים - בחבר עיר, אבל שלא בחבר עיר - שומען על הסדר, ושלא על סדר ברכות. ויחיד שלא תקע - חבירו תוקע לו, ויחיד שלא בירך - אין חבירו מברך עליו. ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין. כיצד? שתי עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין - הולכין למקום שתוקעין, ואין הולכין למקום שמברכין. פשיטא! הא דאורייתא הא דרבנן! - לא צריכא, דאף על גב דהא ודאי והא ספק.

21 - נשמת אדם אות ג' (הובא בנשיח בחקיד)

בנשבת אדם אות ג' חידש דאינו צריך לעקוב מבית לילך לעיר אחרת לקיים מצוה אפילו מחוה דאורייתא כתקיעת שופר ולולב. וראייתו במגמרא בר"ה לד. ביש לפניו ב' עיירות אחת שתוקעין ולא מברכין ואחת שמברכין ולא תוקעין עיי"ש. ואמאי אין המברכין מחוייבים לעקוב מביתם לילך לעיר שתוקעין? אלא ודאי אינו מחוייב לעקור מביתו לילך לעיר אחרת.

22 - נשיח בחקיד עמ' קצד

ולדעתי הראיה קלושה ידתכן דמיירי בענין שאין להם מקום לשבות ביו"ט בעיר שתוקעין ואי אפשר להם לילך לשם ולסדר כל צרכי יו"ט ועל כרחם הם נשארים בעירם. וראיה לזה דלפי דבריו שאינו מחוייב לילך מעיר לעיר אמאי מחייבין אותו ללכת לעיר שתוקעין נימא שפטור מלילך לכאן ולכאן.

23 - צ"ח פסחים דף ג:

תוס' ד"ה מאליה וכו'. ורבי יהודה בן בתירה שלא עלה לרגל וכו' דפטור מפסח כמו מראה. הנה אין כוונת התוספות שמי שאין לו קרקע פטור מפסח ופוק חזי שתחלת קושיית התוספות לא היה להקשות למה לא עשה רבי יהודה בן בתירה לעשות הפסח שזה אינו קושיא דודאי היה בדרך רחוקה ופטור ולא מצינו שיהיה מחוייב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח, ובי"ד שמגיע הזמן הרי הוא בדרך רחוקה. אבל הוקשה להם למה לא עלה לרגל שזה מצוה על כל ישראל לעלות איש ממקומו לירושלים להגיע שם ברגל, ועל זה תירצו שלא היה לו קרקע ומי שאין לו קרקע אין צריך לעלות לרגל כדלקמן דף ח: וכיון שלא עלה ממילא פטור מפסח כמו מראה. וראיתי להמשנה למלך פ"א מהלכות קרבן פסח שנתקשה בדברי התוספות הללו, ולענ"ד נראה כמו שכתבתי.

24 - מנחת חינוך מצוה ה' אות יג

והצ"ח פסחים שם כתב בכוונתם... ודבריו אינם מובנים לי כלל, דודאי מצות עשה על כל ישראל לעשות הפסח ככל מצות עשה שבעולם ומחוייב לילך מקצה הארץ להתקרב עצמו כדי לקיים מצות עשה אך אם עבר והוא בדרך רחוקה יש דינים שציוותה התורה, אבל בודאי מחוייב להתקרב ולקיים מצות עשה, ולדבריו כל ישראל אפילו בארץ ישראל כל שהם רחוקים ט"ו מיל מירושלים שזו דרך רחוקה עיין ש"ס פרק מי שהיה צג: פטורים מלילך ולעשות הפסח, א"כ כל ישראל פטורים לעשות פסח ראשון ופסח שני לא יהיו מקריבים כי רוב הציבור אין עושים פסח שני, אם כן פטורים ממצות הפסח ואי משום דחייבין בראיה יכולים לבא ביו"ט אי תחומין דרבנן... אבל ודאי מצוה שיבוא ולא יהיה בדרך אטו ולולב ושופר וכי לא יהיה מחוייב לקנות קודם החג ובחג אינו בנמצא וכי אינו מבטל בזה המצות עשה אתמהא:

25 - שו"ת מהרש"ם חלקו סימן רט

ב"ה יום ב' במדבר תרנ"ז להרב מו"ה יוסף דוד וארשאווסקי נ"מ מ"צ קאליש.
ומה ששאל בגזל דבר ששואה אצלו ש"פ ולהנגזל לא ש"פ או להיפוך אם יש בו דין גזל ש"פ, ולשי' המל"מ פ"ו ממלוה ה"א דטעמא דבפחות מש"פ א"צ להחזיר משום דהנגזל מוחל לו פשיטא דהכל תלוי בנגזל אם לדידי ש"פ, אך לשי' המח"א ה' גזילה וחינוך מ' רכ"ט דטעמא משום דפחות מש"פ אינו ממון יש להסתפק בזה. אבל באמת הכל תלוי אם שואה לכל העולם ש"פ, ואם אינו שואה אלא להנגזל בלבד דינו כפחות מש"פ, כמ"ש בנה"מ סי' קמ"ח באמצע דבריו ראי' מהתוס' כתובות דף ל' בתחב לו חבירו שכתבו התוס' דאינו ש"פ, והא ש"פ להאוכל דאצלו אינו נמאס, ובע"כ דכיון שאינו שואה למכור לאחרים הוי בכלל פחות מש"פ [אח"ז כתב לי השואל ראי' מקידושין ח' ור"ן שם ורש"ל בח"ש דבפחות מש"פ א"י לומר לדידי ש"פ ע"ש] וגם בתשו' נאות דשא סי' מ"ו העלה ראי' מהשורף חמץ שעבר עליו הפסח שביד גזלן, דלדרבנן /דלרבנן/ דר"ש פטור אף דלהגזלן ש"פ להפטר מהגזילה ע"י אמירת הש"ל, ובאמת שהדבר מפורש בש"ך חו"מ סי' נ"ד סק"ד בהג"ה ע"ש ותבין, ועי' שו"ת רד"ר חו"מ סי' י"ג שלא הביא מכ"ז.

ובגוף הדבר אם פחות מש"פ דל"ה גזל אם הוא מטעמא דמחילה כפי שנראה מש"ס דסנהדרין נ"ט ורש"י שם. (ועיין בשו"ת ארי' דב"ע או"ח סי' ה'). הנה מדברי הרמב"ם מוכח דבפחות מש"פ איכא איסור מדין ח"ש כמ"ש הה"מ וסמ"ע רס"י שנ"ט, [והעירני השואל שדברי החינוך מ' ק"ל ומ' רכ"ט סותרים זא"ז בטעם ח"ש בממון] ואי מטעם מחילה תיקשי דכל ח"ש הרי אסור משום דחזי לאיצטרופי והכא כיון שכבר מחל לו אינו ראוי להצטרף עוד +כבר האריכו האחרונים בת' שונים על קו' זו ואכ"מ, ועיין בחינוך מצוה רכ"ט שכתב בפי' טעם דמחילה (כמ"ש

רש"י בסנהדרין נ"ז) ואעפ"כ כתב דאסור לגנוב כ"ש דין תורה, ובמצוה ק"ל פ"א הטעם דאסור גם בכ"ש משום חצי שיעור יעו"ש ודו"ק, ומה שהק' השואל כאן דסותר א"ע ממ"ש במצוה ק"ל הטעם דאין בפמש"פ דין ממון למ"ש במצוה רכ"ט משום מחילה, נ"ל פשוט דהחינוך סובר דטעם אחד הוא, דמשום דלא קפדי אינשי אפמש"פ ומחלי לפיכך אין בו דין ממון.+, ועיין ב"ב צ"ד ע"א ושם ד"ה א' ורשב"ם צ"ז ב' ד"ה ה"ג בפירוש ושם ק"ד ב' ורשב"ם ד"ה ופריכין. [שוב כתב לי השואל שכבר העירו בזה בהגהות א"ב סי' שנט"ו וסמ"ח מצוה ק"ל ושו"ת ברית יעקב או"ח סי' ה' ועמודי אש כללי תורה סי' ד'].
והנה בהא דמבואר בסנהדרין דעכו"ם לאו בני מחילה פירש"י דאכזרים הם, ומצאתי בפ"י הראב"ד על התו"כ פ' בהר פ"ח שכתב דעכו"ם כיון דכל קנינו בכסף לא מהני מחילתו כלל ע"ש, ולפי"ז י"ל דתליא בפלוגתא אם כסף או משיכה קונה בעכו"ם, וע"ע במל"מ פ"ב ממעילה ה"ט"ו ובתוד"ר למהריט"א אות ח' סי' קל"ז, אבל בפ"י הר"מ ורע"ב פ"ד דמע"ש מ"ח בסופה כתב וז"ל שהעיקר אצלנו כי מה שהוא פחות מש"פ אין חוששים לו בכל התורה לא לענין גזל ולא לענין נהנה מן ההקדש ולא לשום ענין מן הענינים ולכן אינו חייב לאכול עליו עוד ע"ש, ומוכח דליכא איסור כלל וד"ז נעלם מכולם במחכת"ה, [וכ' לי השואל שבס' עמודי אש שם הביא מזה ונדחק ליישב] אך שזה סותר למ"ש הרמב"ם בחיבורו, וכה ראיתי בהגהת מח"א שם שהקשה בהא דכתב רמב"ם דפחות מש"פ אינו בדין השבה ומשמע דגם בעכו"ם, והא עכו"ם לא מחלי, ובע"כ דלא תליא במחילה, ולפמ"ש בכפ"ת פ"ג דסוכה ונו"ב מה"ק יו"ד סי' פ"א ונה"מ סי' שמ"ח ויד אפרים סי' תקפ"ו דבעכו"ם ליכא מצות השבה גם בגזל ש"פ, א"כ אין ראי', אבל בשעה"מ פ"א מגזילה ה"ב הוכיח להיפוך והביא ראי' מהא דהכופר לגוי ונשבע אינו משלם חומש שנא' וכחש בעמיתו ומוכח דמיקרי כפירת ממון דאל"כ למ"ל קרא ע"ש, ואני מצאתי בתשו' חו"י סי' ע"ט שהעיר בסברת כפ"ת הנ"ל והביא ראיית שעה"מ לדחות ד"ז, ועל תשו' מהר"י אסאד א"ח סי' קצ"ד ויו"ד סי' כ"ה ושו"מ מהר"י אסאד א"ח סי' קצ"ד ויו"ד סימן כ"ה ושו"מ תליתאה ח"ג סי' קט"ז, ואני מצאתי בתוספתא פ"י דב"ק הגוזל את הגוי חייב להחזיר לגוי, חמור גזל הגוי מגזל ישראל וכו' עכ"ל, ולפלא על כל המחברים שלא הביאו מזה.

ומ"ש בדין ח"ש /או/ אין היו רק משום גזירה וסייג, יעויין בתשו' שו"מ מ"ג ח"א סימן ת"ב.

ומ"ש לחדש דבגזל לולב ואגדו דהוי הזמנה ונאסר משום מוקצה איכא נמי שינוי מעשה שהרי נאסר בהנאה כמ"ש התוס' שבת נ"ח דאיה"נ הוי שינוי מעשה, ואם כן לא הוי מהב"ע כבר ראו עיניו מ"ש בשו"מ תליתאה ח"א סי' שמ"ט, אבל בש"ס דסוכה ל' ע"ב דמשני בהושענא דאוונכרי גופא וכו' ותוס' שם מוכח דליכא אופן שיתכשר באוונכרי גופא, ונראה דהיינו משום דהוי שינוי החוזר לברייתו, שהרי אחר ימי החג יופקע מהם האיה"נ, (והודיעני השואל שבשו"ת שו"מ מ"ק ח"א סי' קמ"ה כ"כ) ולשיטת הא"ח בשם ירושלמי שבסי' תרס"ה דאחר שנפסל חוזר להיתרו פשי' דחוזר לברייתו, ובמק"א הבאתי ראי' לזה דא"כ אמאי לא קאמר הש"ס טעמא דאתרוג של תרומה דפסול משום דממעט באכילתו בימי יו"ט עי"ז שיהי' מוקצה בנטילתו, ומוכח בתוס' זבחים ע"ה א' ד"ה אין לוקחין וכו' בשם רש"י דגם בכה"ג מיקרי ממעט, (ועל ח"צ סי' קי"א ושעה"מ פ"ג מק"פ שלא הביאו מזה), אלא ודאי כמ"ש ואכמ"ל.

26 - תוספות מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

ואין לו בנים - נראה דוקא על ידי פשיעתו שאינו מתעסק בפרי' ורביה דומיא דאחריני ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו מיירי בשיש לו ואינו מניחן אי נמי אפי' אין לו יש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן (סוטה דף יד.) במשה שהיה תאב ליכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות שבה והא דאמר' (שבת דף מט.) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע היינו כדמפרש שלא יפיה בהן ולא יישן בהן ובשעת ק"ש כדי לקבל עליו מלכות שמים שלימה בקל יכול ליהרר.

27 - מקור חיים הקדמה לעניני חמץ (הו"ד בנשיח בתקיד)

במקור חיים (מבעל נתיבות המשפט על הלכות פסח בהקדמתו לעניני חמץ) מביא ראייה מהגמרא חולין קלט: דמצות עשה המוטלת עליו חייב לחפש אחריו מדקתני בברייתא "כי יקרא קן צפור לפניך" מה ת"ל לפי שנאמר "שלח תשלח את האם, ואת הבנים תקח לך" יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן, ת"ל כי יקרא במאורע לפניך קן. הרי למד מכאן דילולי קרא שפוטרו מלחפש אחר מצות שלוח הקן הוי אמרינן דחייב לחפש ולרוץ אחר מצות עשה ואף לחזור בהרים וגבעות אחריה. ולדבריו נראה שכ"ש שחייב לילך מעיר לעיר כדי לקיים מצות עשה.

28 - תלמוד בבלי מסכת חולין דף קלט עמוד ב

חומר בכסוי וכו'. תנו רבנן +דברים כ"ב+ כי יקרא קן צפור לפניך מה ת"ל לפי שנאמר +דברים כ"ב+ שלח תשלח

את האם ואת הבנים תקח לך יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן? ת"ל כי יקרא - במאורע לפניך, קן - מ"מ, צפור - טהורה ולא טמאה, לפניך - ברשות היחיד, בדרך - ברשות הרבים, באילנות מנין - ת"ל בכל עץ, בבורות שיחין ומערות מנין - ת"ל או על הארץ וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר, לפניך בדרך למה לוי? לומר לך: מה דרך - שאין קנו בידך, אף כל - שאין קנו בידך, מכאן אמרו יוני שובך ויוני עלייה שקנו בטפיחין ובבירות, ואוויזין ותרגולין שקנו בפרדס - חייב בשילוח, אבל קנו בתוך הבית, וכן יוני הרדסיות פטור משילוח. אמר מר מה דרך - שאין קנו בידך, אף כל - שאין קנו בידך, הא למה לוי? מכי יקרא נפקא - כי יקרא פרט למזומן! ועוד, לפניך למה לוי? אלא, לפניך - לאתויי שהיו לפניך ומרדו, בדרך - כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מצא קן בים חייב בשילוח, שנאמר +ישעיהו מ"ג+ כה אמר ה' הנותן בים דרך וגו', אלא מעתה מצא קן בשמים דכתיב +משלי ל+ דרך נשר בשמים הכי נמי דמיחייב בשילוח הקן! דרך נשר - איקרי, דרך סתמא לא איקרי. אמרי ליה פפונאי לרב מתנה: מצא קן בראשו של אדם מהו? אמר: +שמואל ב' ט"ו+ ואדמה על ראשו. משה מן התורה מנין? +בראשית ו'+ בשגם הוא בשר, המן מן התורה מנין? +בראשית ג'+ המן העץ, אסתר מן התורה מנין? +דברים ל"א+ ואנכי הסתר אסתיר, מרדכי מן התורה מנין? דכתיב +שמות ל'+ מר דרוך ומתרגמינן: מירא דכיא.

29 - ש"ך יורה דעה סימן קנו ס"ק ג

ולא יעבור ל"ת - אבל מצות עשה אפילו מצוה עוברת א"צ לבזבז יותר מחומש כמ"ש הרב בא"ח ס"ס תרנ"ו וע"ש, ואם יש סכנת אבר צ"ע אי דמי לממון או לנפש עיין בריב"ש סי' שכ"ו /שפ"ז/ ובא"ח סימן שכ"ח סי"ז ונראה לקולא:

30 - מקראי קדש הלכות פסח חלק א' סימן לב

בספר בנין שלמה להגאון מוה"ש מוילנא סימן מז כתב לדון בחולה שאין בו סכנה אם פטור מאכילת מצה ומרור כשיש לחוש שמא יכבד עליו החולי בשביל זה דאף דכל חולה שאין בו סכנה אסור לו להתרפא בדבר שיש בו איסור דאורייתא מ"מ י"ל דלענין קיום מצות עשה דהוא שב ואל תעשה קיל טפי ואפילו חולה שאין בו סכנה פטור.

31 - שערי תשובה סימן תרמ

חולים ומשמשיהם - וכת' בשבו"י ח"ג סימן מ"ז מי שנשכר מקהל להיות משמש לחולים ומשמשי חולים פטורים אם מחויב מ"מ לאכול בכל סעודה וסעודה כזית בסוכה ולברך ברכת סוכה שהרי הולך לפעמים לצורכו והשיב שהוא פטור כיון שמושכר לשמש לחולי כל צרכו ולהשגיח עליו לעשות פעולתו שלימה ואם ילך לסוכה הו"ל מצטער בצער החולה שדעתו עליו תמיד ולכן פטור, אך בלילה הראשונה דגם המצטער חייב לאכול כזית גם הוא חייב כו' ע"ש, ונראה שהכל לפי הענין שאם דרכו בחול לילך לפרקים ולשהות קצת כיון שרגיל בכך לעשות כן לצורך עצמו אין לו להקל בצורך מצוה, אך לא יאכל רק כזית וחוזר לעבודתו ואם יש עוד משמשין המשמשים בסירוגים אינם פטורים כיון שאין משמרתו שוה תמיד ויאכל זה בעת שימושו של זה:

32 - תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מט עמוד ב

אמרה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה: מורה ורוי! אמר לה: הימנותא בידא דההיא איתתא, אי טעימנא אלא קידושא ואבדתא וארבעה כסי דפסחא, וחוגרני צידעי מן הפסח עד העצרת, אלא +קהלת ח+ חכמת אדם תאיר פניו.

33 - תוספות מסכת נדרים דף מט עמוד ב

וחוגרני צדעי - פירוש חוגר וקושר היה צדעיו לפי שהיה חש בראשו על היין ששתה בפסח.

34 - תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יב עמוד א

ת"ר: עיר שיש בה עבודת כוכבים - אסור ליכנס לתוכה ולא מתוכה לעיר אחרת, דברי רבי מאיר; וחכ"א: כל זמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום - אסור, אין הדרך מיוחדת לאותו מקום - מותר. ישב לו קוץ בפני עבודת כוכבים - לא ישחה ויטלנה, מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים, ואם אינו נראה - מותר. נתפזרו לו מעותיו בפני עבודת כוכבים - לא ישחה ויטלם, מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים, ואם אינו נראה - מותר. מעיין המושך לפני עבודת כוכבים - לא ישחה וישתה, מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים, ואם אינו נראה - מותר. פרצופות המקלחין מים לכרכין - לא יניח פיו על פיהם וישתה, מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים, ואם אינו נראה - מותר. פרצופות על סילון וישתה, מפני הסכנה. מאי אינו נראה? אילימא דלא מתחזי, והאמר רב יהודה אמר רב: כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור! אלא אימא: אם אינו נראה כמשתחוה לעבודת כוכבים -

מותר. וצריכא, דאי תנא קוץ, משום דאפשר למיזל קמיה ומשקליה, אבל מעות דלא אפשר אימא לא; ואי תנא מעות - דממונא, אבל קוץ דצערא אימא לא;

35 - תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לג עמוד ב

מתקיף לה רב אשי: ממאי דמותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל? דלמא לא הוי, ואם תמצא לומר הוי, ממאי דמיתה חמורה? דלמא מלקות חמור, דאמר רב: אילמלי נגדוה לחנייה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא:

36 - פתחי תשובה יורה דעה סימן קנז

ל"ת - עבה"ט מ"ש אבל מ"ע כו' ועיין בספר משנת חכמים שם שנסתפק גם לענין זה אי דוקא בכה"ג שבא האנס לבטל אותו ממ"ע והוא רוצה בקיומו וליתן לו ממון רב הוא דא"צ לבזבז כל ממונו אבל אם בא האנס ליטול ממנו ממון רב אף כל הונו חלילה לו לומר שיבטל מ"ע בכדי שלא להזיק לו או דלמא ל"ש ושוב הביא ראיה דאף בכה"ג שבאים עליו בעסק ממון יכול לעבור אמ"ע בכדי שלא יהיה לו היזק ממון רב ע"ש. ועיין בסוף ספר תיבת גומא חקירה ד' שכתב דבל"ת שאין בו מעשה כמו להניח חמץ שלא יבער וכדומה י"ל דאין מחויב לבזבז ממון ע"ש וכן כתב בספרי פמ"ג על או"ח סי' תרנ"ו וכן כתב בתשובת חות יאיר סי' קל"ט לענין לאו דלא תלין אביאנו אי"ה לקמן סימן שנ"ז סק"ח (ועיין בט"ז לקמן סימן רל"ב ס"ק י"ז ודו"ק) ועיין בס' חומת ירושלים ס"ס קצ"ו שכ' דנראה לו חילוק שבין עשה לל"ת לענין חיוב בזבז ממון הוא דקום עשה הרבה ימנע ממנו בסבת עניותו לכן התירו שלא יקיים פ"א על דרך שארז"ל חלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה אבל שיעבור ל"ת משום ממון אין סברא דמשום עוני ודאי אין הכרח לעבור ל"ת ומניעת עשיות הרבה ימצאו בסבת עוני עכ"ד. לפי זה יש לומר דאין חילוק. ועיין בס' משנת חכמים ריש הלכות יסודי התורה שדעתו ג"כ נוטה לחלק דדוקא בל"ת שיש בו מעשה וכתב דה"ה להיפך במ"ע שעובר בקום ועשה כמו כל לאו הבא מכלל עשה מחויב לבזבז כל ממונו ע"ש. עוד כתב בפמ"ג שם דיש להסתפק בל"ת דרבנן אם מחויב ליתן כל ממונו או חומש ע"ש ועיין בתשובת חות יאיר סי' קפ"ג דפשיטא ליה דאפי' בל"ת דרבנן צריך ליתן כל ממונו וז"ל השאלה שם במעשה שאיש חיל אמר ליהודי שישתה עמו י"נ ואם לא יקטע את אזנו וכתב דאם הדבר היה דרך גזיוס דברים בעלמא ודאי שאין ראוי למהר ולשתות אך אם באמת ירא לנפשו שיעשה כאשר זמם יכול לשתות בפרט בזמן הזה שאין נסך גמור ואם יכול להציל עצמו בממונו צריך לפרוז כל ממונו ולא יעבור גם לא יביא עצמו לידי סכנה ע"ש עוד (אכן בתשובת הקודמת שם לענין לנשק אשתו נדה מפני האונס לא כתב כן ע"ש) שוב מצאתי כן בתשובת רדב"ז ח"א ח"ד/ סי' קמ"ה וז"ל השאלה שם על מי שהוא בין העובדי כוכבים ואינו מוצא לאכול אלא דברים אסורים עד כמה יוציא ממנו למצוא דברים מותרים והשיב דודאי חייב ליתן כל ממונו ואפילו היכא דאיכא איסורי דרבנן כגון חלב שחלבו עובד כוכבים או שומנו של גיד וכה"ג חייב ג"כ לתת כל ממונו עד שימצא דבר היתר שהרי הוא עובר בלא תסור כו' ומ"מ נראה שאינו מחויב לקחת בהמתנה עד שיהיו לו מעות לפרוע דלמא לא יהיו לו מעות ואז העובדי כוכבים חובשין אותו ויבא לידי סכנה ע"ש:

37 - שו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן עא ד"ה ועכשי

מכתבו משבוע העבר קבלתי על נכון ושם נאמר לישראל אותי עצה כדת מה לעשות ואיך יעשה בדבר שפרנסתו תלויה בו ואשה ועשרה בנים קטנים תלויים ביה וניזונים ע"י שלומד בביהמ"ד שבקהלתו איזה שיעורים ומה מסתפק ומתפרנס וכבר עשו בקהלתו חדשות בביהמ"ד הבימה בקצה המזרח וקאהר ומשורריו ובגדיהם כדרכם ואעפ"י שהיה רע בינו, אפילו הכי עד כה לא מש מתוך אהלי בית המדרש אף על פי שמוכרח על ידי זה לכנוס לפעמים לבית הכנסת להתפלל התיר לעצמו משום דכי חייו וחיי ביתו ושלוש בית וגדול השלום וכו' שאם לא ילך שם יהא הוא מוכרח להיות נע ונד ויתבטל מתורה. ות"ת כנגד כלם, וגם שהוא אדם חלוש ושובר ואיכא בל תשחית דגופיה ומצד ג' טעמים אלו התיר לעצמו. ועתה שמע שכמה רבנים ודיינים הדפיסו איסור גדול על ביהמ"ד וקאהר ושאיסורו חמור מאכילת חזיר, ויש בו ספק אם אין הדין בזה יהרג ואל יעבור, ולדעתו אינו בירג וא"י וגם אינו חבור כאכילת חזיר, לזאת נעשה נבוך בדעתו ושאל את פי עכ"ל בקצרה...

ועשיו נבוא לענין שאתו הנה לשונו תמוה דמשמע מלשונו דהדבר תלוי בחומר האיסור אי חמיר כאכילת חזיר ואנן תנו הוי זיהר במצוה קלה כבחמורה וכתוב אורח חיים פ"ג תפלוס וכו' ודרשו חז"ל במ"ק דף יט עיי"ש. אמנם כאן פשוט אפילו אין בהליכה רק איסור דרבנן אסור לפרנס עצמו ואת ביתו באיסור דרבנן. אלא במקום שהתירו חכמים משום כדי חייו עיין בנהדרין דף כו בתוס' שם לענין חרישה בשביעית או משום פסידה כעין צינור שעלה בו קשקשים אבל במקום שלא התירו בפירוש אין מדמין בגזירות חז"ל כדאיתא בפוסקים. וראיה דכמה טרחו הראשונים והאחרונים באו"ח סימן שלד להתיר להוציא מוקצה מפני לסטים ושודדים ולמאן דמתיר הוא משום

דאדם בהול על ממונו ויש לחוש שיבוא לידי אסיור דאורייתא ותו הלכה פסוקא דאסור לכבות דליקה בשבת אפילו א יפסיד כל הונו ויצטרך לבריות אע"ג דכיבוי הוי מלאכה שאצל ואינו אסור רק מדרבנן וכדאיתא בס' שלד ועיי"ש במג"א סימן שלד סק"ל כתב ב' תירוצים בזה. ותו דלפי ס"ד וסברת מעלתו הותרה הרצועה לעסור במו"מ בשבת להחיות נפשו וחס ליה למיה ולזרעא דאבא דלימא הכי, ודברים כאלו נשמעו מפריצי הדור שמחפים על עצמם בסברות כאלו לחלל שבת במשא ומתן משום כדי חייהם, ומענה בפיהם וחי בהם כתיב והכל פק"נ אצלם אבל שקר נסכם, וכדי בזיון וקסף שבדברים כאלו יבטלו כמה איסורי שבת ויו"ט וריבית ושאר דיני תורה וכי יד ה' תקצר לפרנס בהיתר, וירמיהו הוציא צנצנת המן ואמר הדור אתם ראו וכו', וכ"ש בנידון שלנו דאית ביה איסור תורה כמ"ש. ואנן קי"ל באו"ח סימן תרנו דצריך ליתן ולפזר כלל ממונו כדי שלא יעבור בל"ת דהיינו שיעבור בקום ועשה דאינו תלויה בלאו מפורש אלא אם צריך לעבור בקום ועשה כמבואר מלשן הראב"ד המובא בב"י שם שכתב דאע"ג דעני כמת אפילו הכי אינו לגמרי כמת אלא לענין לעבור בשב ואל תעשה אז אינו מחוייב לפזר כל ממונו, אבל ל"ת אסור לו לעבר והמעייין שם יראה דבשב וא"ת תליא וכיון דצריך ליתן כל ממונו שהיה לו כמבר אע"ג שעל ידי זה יעני ויצטרך לבריות מכ"ש דאסור להשתכר או להשכיר עמו כדי להתפרנס בדבר האסור, דבממון שהיה לו כבר מצינו דקילי טפי וחששו עליו טפי עיין ריש פרק מי שהחשיך, וסברא שעלה על דעת מעלתו לומר דמשום שלא יצטרך לבריות יהא מותר זה היה סברת יהונתן בן גרשון שהשכיר עצמו לפסל מיכה. וכעין שדרשו בב"ב דף קי שעשה זאת כדי שלא יצטרך לבריות דבבר דמשום זה מותר להשכיר עצמו לע"ז. ובוודאי ע"ז דהדין יהרג וא"י לא שייך לומר דהוי סברת יהונתן בן גרשון להתיר וע"כ שהשכיר עצמו רק לשמש לחטוב עצים וכעין שפרש"י בחומש... ויהיה איך שיהיה הנני אומר לו שיאזור כגבור חלצו ויודה ולא יבוש ויאמר בפרהסיא בפני המשלמים לו תגמולו שהגדשות ההם עפ"י מה שנתברר לו עתה הם אסורים לבני ישראל וחלילה לו לעבור איסור חמור או קל משום פרנסתו אפילו אם יצטרך חלילה לילך נע ונד לא ימכור הדרך הישר בפריטי ולא יעבור אותו עניות ע"ד קונו ולא יתפלל בביהכ"ג אצל הקאה"ר...

38 - שו"ת חוות יאיר סימן קפג

שאלה על דבר פלוני שגדפוהו בפקוק באיסור יי"נ מפני שביקש ממנו אותו בעל מלחמה שישתה יי"נ עמו או יקטע אזנו. נ"ל אם הוי דיבור בעלמא וגזיוס לא היה לו למחר לשתות ומ"מ אם באמת ירא לנפשו פן יחרה אפיו ויריק חרבו פתאום ויעשה אשר זמם אין לו חטא. כי אין לומר דחסרון אוזן לא מקרי סכנת אבר מאחר דלא תלי בו חוש שהרי הוא אחד מראשי אברים שהעבד יוצא בו לחירות ומ"מ י"ל שאני התם שחבל בו האדון ועוד דמקנסא לא ילפינן ע' סי' קנ"ז בי"ד בש"כ ס"ק ג' דכל הכאת חרב ה"ל סכנה והכי ק"ל לענין שבת מכ"ש סכין מסוכן כזה ועוד הידים ידי עשו ממהרות לשפוך דם [ובקונטרסים הוכחתי דשבו שאמר לו אדוני עשה לי מדורה בשבת לחמם או לבשל אצלו אפילו לא גזים כלל שרי אם לא ישמע לקול תחנוני ובכיותו אפילו לא גזים דמידי ספק נפשות לא יצא ושבי כלהו איתנהו ביה] בפרט בזמן הזה שאין נסך גמור כידוע. ע"ע א"ח סי' שכ"ח בטור ופוסקים שהקילו בסכנת אבר ושם ודאי י"ל דדוקא חוש כמו עין שמרדה ע"ש מש"כ בחבלת חרב. ואם ה' יכול להציל עצמו בממונו ולא עשה חוששני לו מחטאת וצריך תשובה קלה. ושמעתי גדול מחלק דאינו מחוייב להציל עצמו בממון רק כשהגוי אומר תן לי מעות או עבור. שיתן מעות ואין לו היתר שיסרב מזה ומזה עד כי יבא לידי הכאות וסכנת אבר וכה"ג שגם זה אסור מה שא"כ אם הגוי לא זכר רק ביקש לאנסו על דת רשאי לסרב ואם יבא לידי סכנה יעבור ואינו מחוייב לפדות העבירה בממון. ולעד"ן דגם זה אסור רק מחוייב לפרוץ כל ממונו ולא יעבור גם לא יבא עצמו לידי סכנה ואפילו האיסור נכלל כגון שהטיל עליו השר לחפור עם בעלי מלאכות ריקם לחזק העיר יום ויבכללן שבת. וצ"ע בטלטול והולכות אבנים ועוד דה"ל מלאכה שא"צ לגופי' וקשה להקל דמ"מ עובר על לאו דלא תסור ועוד דה"ל פרהסיא ולולי דהגוי מכוין להנאתו היה בכלל יהרג וא"י ועוד צ"ע די"ל דנהי דלא מקרי מכוין להעבירו מ"מ ג"כ לא מקרי להנאתו לכן יש להחמיר: יאיר חיים בכרך +/מהגהות ב"ד/ במ"ש במוסגר דמידי ספ"נ לא יצא ע' שד"ח (כלל ז' מע' ה') בשם חיי עולם ול"ר דברי המחבר. ובמש"ש ועוד דהול"ל מלשאצל"ג ע' קובץ על הר"מ (פ"ז משבת ה"ז) +

39 - דרכי תשובה יו"ד סימן קנו ס"ק יז

עיין פתחי תשובה ס"ק ד' ועיין בשו"ת זרע אמת חלק ג' סימן לב שעמד על המחקר אם גם באיסורין דרבנן אמרינן שחייב ליתן כל הון ביתו שלא לעבור כמו בלאו דאורייתא והביא מתשובת הרדב"ז חלק א' סימן קמה דכיון דאסמכן אלאו דלא תסור צריך ליתן כל הונו והוא ז"ל חלק עליו והעשה דאין צריך ליתן כל הונו על איסור דרבנן עיי"ש. ועיין בשו"ת רמ"ץ חלק או"ח סימן יח שנשאל באשה אומנית להגזי דם ולהמיד עליקות ואין בהעיר ובהכפרים סביביה רופא אחר וקראו אותה ביום ש"ק חוץ לעיור שנחוץ לרפואתה ואם לא תאבה האשה ללכת

חוששים שיגיע הדבר לפרנסתה ותהיה חסר לחם וכ' שם דאם תצטרך לעבור על איסור תורה בודאי דאין להתיר אמנם אם לא תצטרך לעבור רק על איסור דרבנן כגון איסור מוקצה אין לחוש במקום פסידא כזה ועיי"ש עוד בסימן יז שהארייך בסברת הפוסקים אם יש להתיר איסור דרבנן במוקצה וכיוצא משום פסידא, ועיי"ש באות ט' שכתב לחלק בין קום ועשה לשב ואל תעשה.

40 - מהר"ם שיק ספר המצוות מצוה שז

ונשים פטורות שהיא מ"ע שהזמן גרמא ואי נוהג בזמה"ז מה"ת או מדרבנן בחינוך כתב דבזה"ז דרבנן ועיין באו"ח סימן תפ"ט פלוגתא בזה ובר"ן סוף פסחים. ולכאורה א"ב אי אמרינן דהוא דאורייתא אז נשים פטורות דמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אבל אי אמרינן דהוא רק מדרבנן אז לפי שיטת רש"י ברכות דף כ: בדברבנן אמרינן דנשים חייבות אז הם נמי חייבים ולפיכך לא גרס נמי בתפילה בגמרא פשיטא על תפילה והסביר בתוספות כיון דתפילה הוא מדרבנן ובדרבנן ס"ל לר"י דנשים חייבות במעשה"ז והסברתי הסברא כי מדרבנן איכא נמי מצוה לא תסור ול"ת גם נשים חייבות לכך ס"ל לרש"י דנשים חייבות וא"כ א"ב טובא ג"כ כאן.

41 - מנחת חינוך סוף מצוה ה'

ועיין בשו"ע או"ח סימן תרנ"ו ס"א מביא רמ"א דאין צריך לבזבז הון רב על מצוות עשה רק חומש ולא יותר ועיין מגן אברהם שם יש להסתפק במילה וכאן בפסח כיון דהם חמורים שיש בהם כרת צריך לבזבז כל הונו או כיון דהם בשב ואל תעשה אין צריך לבזבז רק חומש אף דחמירי ועיין בפרי מגדים שם וגם לפי מה שהבאנו לעיל בשם התוס' דעוברים בבל תאחר א"כ צריך לבזבז כל ממונו על הלאו אך הלאו הוא בשב ואל תעשה ובכהאי גוונא אין צריך לבזבז ועיין בפרי מגדים שם ובפתיחה ובספר משנת חכמים.

42 - מנחת חינוך סוף מצוה תכג

ועיין בהלכות לולב סימן תרנו דמבואר שם דין צריך לבזבז על מצוות שה יותר מחומש נראה אפשר דגבי מזוזה דבכל רגע עובר בעשה הוא חמור יותר כסברת הר"ן (ביומא ד: בדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן) גבי פיקוח נפש דלאו חמור מסקילה והבאנו כמה פעמים בחבור זה, וגם לענין תשובה אפשר דחמור מטעם הזה ואין להאריך.

43 - תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד א

תנו רבנן: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. שאם מת או גולה - מובטח לו שבניו תלמידי חכמים. ואל ישא בת עם הארץ - שאם מת או גולה בניו עמי הארץ. תנו רבנן: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, וישא בתו לתלמיד חכם. משל לענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל. ולא ישא בת עם הארץ - משל לענבי הגפן בענבי הסנה, דבר כעור

44 - שו"ת אבני נזר חלק אה"ע סימן א

ב"ה פה סאכטשאב. שלום לכבוד הרב הגדול חריף ובקי שלשלת היוחסין יקר רוח מו"ה בצלאל נ"י אבד"ק לויביטש: דבר האשה אשר מסתכנת בלידתה והרופאים אומרים שהיא מחמת שיש לה גוז בבטנה וכשהיא מתגדלת מסוכנת יותר והרופאים הזהירו אותה שלא תזדקק לבעלה עד שתשתה תחילה כוס של עקרין והיא אומרת ג"כ שמרגשת שמתגדלת יותר, אם מותרת לשתות מחמת שהבעל לא קיים עדיין פו"ר שאין לה רק ג' זכרים ולא נקבות כלל:

תשובה. א) הנה כבודו כתב להתיר דיש הרבה פוסקים שאם יש לו בן אינו מחוייב לגרש, וכתב הריטב"א הטעם שמא משני' ג"כ יוליד בן, הנה שני דינים, האחד אם יש וולד אחד חי הרשב"א כתב שאין מוציאין אותה ממנו, והביאו ריב"ש סי' ט"ו ורמ"א הביאו סי' קנ"ד, אך בדברי רמ"א יש מקום לטעות שכתב דווקא שלא הוליד זרע קיימא אבל אם הוליד כו' משמע אפ"י הוליד זה הוולד מאשה אחרת, ובריב"ש לא כתב רק ילדה זרע קיימא חי, אבל הוליד מאשה אחרת לא מהני, וכן הוא להדיא במקור הדין ברשב"א, ורמ"א לא ה"ל לפניו חדושי רשב"א יבמות כי נדפס פעם ראשון בהסכמת המל"מ, זה דין אחד:

ב) דין הב' כתב הנמק"י ולכ"ע אם לא ילדה אלא כולם זכרים או נקבות אין כופין להוציא, ואין מובן דמה נ"מ בין נקיבה אחת או הרבה נקיבות דכל מה שצריך לישא אחרת הוא כדי שתלד זכר, וטעם ריטב"א שמא גם השני' תלד רק כמו שיש לו עכשיו שייך גם בנקיבה אחת, אך מלשון הריטב"א מקור הדין [רוב דברי נמק"י הם מריטב"א כנודע] נעמוד על כוונת הנמק"י וז"ל ריטב"א ונראין הדברים שלא אמרו אלא שלא ילדה או שהיא מפלת נפלים וכדאיתא

בגמ' אבל מפני "שאינה יולדת" אלא כולם זכרים או כולם נקיבות אין כופין אותו דמאן לימא לן שהאשה אחרת תלד לו זכר או נקיבה עכ"ל, משמעות דבריו שגם עכשיו היא בת בנים ויולדת, רק שנאמר הוחזקה זו שתלד רק זכרים או רק נקיבות כמו הוחזקו לנפלי, ע"כ אמר ריטב"א דאין מוציאין דשמא גם האחרת תלד כך, שהרי ענין זכרים או נקיבות הלא תלוי מי מזריע תחילה, ויש לומר שהיא הגורמת שממהרת זריעתה ויולדת תמיד זכרים, או מאחרת, ויולדת תמיד נקיבות, ויש לומר אשה זו כאשה דעלמא אך הוא הגורם, או שטבעו למהר ומוליד תמיד נקיבות, ע"כ אין מחייבין אותו לישא אחרת:

...

ח) ולכאורה ה' נראה טעם לרמ"א, דהנה קי"ל דאין אדם מחוייב ליתן, אפי' בשביל מצוה עוברת, הון רב, כמבואר באו"ח סי' תרנ"ו, ולגרש את אשתו הוא יותר מהון רב, ובסנהדרין (כ"ב ע"א) קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לגרש, הנה שלגרש אשתו חמור מיוחד של פנוי' ואין מתירין איסור דרבנן בשביל הפסד הון רב, ובשבת אין מתירין רק שבות דשבות [זולת במקום שיש לחוש שיבוא לידי איסור תורה אם לא נתיר לין] ואף בזה רמב"ן חולק ומה שחייב לגרש באין לו וולד כלל, דזה חמור מאד שלא ימחה שמו מישראל והתירה התורה משום זה אשת אח דבכרת, אבל ביש לו וולד אחד שוב לא חמור משאר מ"ע, כן נ"ל ליישב דברי רמ"א:

ט) אך מאחר שברשב"א וריב"ש מבואר להיפוך נראה לי לחלק בין שאר מ"ע כגון לולב וכדומה שאם לא יקח לולב בחג הסוכות זה מ"מ לא בטלה ממנו מצות לולב בכללות, שאם אין לו לולב בחג הזה יהי' לו בחג סוכות אחר, אבל בנים אם ימות בלא בנים כשיעור דהיינו בן ובת בטלה ממנו המצוה בכללה [וידוע שכל נפש מישראל צריכה לקיים כל המצוות, ובספרי המקובלים שהאדם צריך להתגלגל אפי' בשביל מצוה אחת שלא קיימה מעולם, וכל נשמה צריכה להתגלגל להיות כהן לפעמים או עכ"פ בחי' עיבור כדי לקיים כל המצוות, ועל כן אם ימות בלא מצוה אחת שחסרה לו, שמא לא קיימה נשמתו מצוה זו מעולם ויהי' מוכרח להתגלגל] על כן את כל הונו יתן ואף לגרש אשתו כדי לקיימה:

...

יג) סוף דבר להלכה אני מסכים עם כת"ר שמוותרת לשתות כוס של עקרין ומסתמא לא יגרשנה מאחר שיש לו בנים, גם נראה שאינו מחוייב לגרש ויכול לסמוך על המהרי"ט ומעשה רב:

יד) אך שוב ראיתי בכנה"ג סי' א' בהגהת הב"י ס"א בשם רבו מהרי"ט על מה סמך מהרי"ט, טעם אחר משום שהי' לאחד מבנים בת אחת, וה"ה אם הי' לו שני נקיבות ואחת מהם הולידה בן עיי"ש, והשמיעה מהרב מקוטנא שורשה נשאר מעל, כי בדברי כנה"ג תלמידו מבואר באופן אחר לגמרי, ומ"מ י"ל שוב כהאי גוונא אינו חייב לגרש אשתו, דשוב דומה לשאר מ"ע שאינו מחוייב לפזר עליו הון רב וכ"ש לגרש אשתו, והחילוק שחלקנו דוקא לולב אם לא יקח עכשיו אפשר יזדמן לולב לשנה הבאה, ואין המצוה בטלה בכללות ה"נ בזה, אפשר ילד הבן נקיבה ויתקיים המצוה, ולפי זה אפי' כמה נקיבות לא יתחייב לגרש: